

KIS-550 – Br. divoud, rener, gouzrec'h, dangorenn

(GE – 04 08 97)

Titl an notenn-mañ oa da gentañ hGr. *uJpokeivmenon*, dec'heriad kentañ ur blokad kealioù dispaket a-dreuz istor ar preder adalek ARISTOTELES. Gwell 'm eus kavet a-benn ar fin mont war-eeun d'an avatarioù brezhonek kempred. Displet ne vo ket avat reiñ un alberz eus orin an termen gresianek: *uJpovkeimai* "bezañ gourvezet pe dodet dindan, talvout da ziaz, da *ziabez*", eus *kei'mai* "[TUD] bezañ astennet, difiñv, er paouez ; bezañ astennet gloazet, o vervel ; bezañ astennet marv ; bezañ dilezet marv ; bezañ vak, anniñv, diac'hub ; bezañ reuziet, mantret, gouvidet ; emgavout ; anezeañ ; [TRAOU] bezañ ledet, stalet a-zremm ; bezañ dodet, gouzodet ; bezañ er paouez ; bezañ lec'hiet, loet ; emgavout ; bezañ fiziet (arc'hant), bezañ postet ; bezañ diazezet, savelet, stalet ; bezañ er stad-mañ-stad". Un trossell a glaskin ober war ar furmoù gwisket gant ar c'heal aristotelek e meur a ziskiblezh.

poelloniezh ha boudoniezh

Kemplezh oa endeo steriegezh *uJpokeivmenon* e lavar Aristoteles.

Pa arvere an termen e domani an anaout, e talvez e :

- 1a) pezh a *lakaer dindan* ensell, imbourc'h, argraf ;
- 1b) pezh a ardaoler perzhioù outañ, a zo *skor, dindanad* da ardaoladoù.

P'en arvere e domani ar bout, en en dedalveze :

- 2a) d'an *u{lh}* (danvez, dafar) e kement ma kevaraez gweredelaat ar furn ;
- 2b) d'an *oujsiva* (anien, solwez, beziad) e kement ma'z eo sez, annez an doareadoù hag an tizhadoù.

Oc'h ober stad eus ar c'hemeradurioù-se e tispantie ar Prederour meur a zegouezh hervez ma oa anv eus divoud un ardaolad (*kaqΔ uJpokeimevnou*) pe eus sez un doaread, un tizhad (*ejvn uJpokeimevnw/*) :

- A. Mab den zo *ardaolad* ouzh an den hinienn, nann *doaread* na *tizhad* dezhañ.
- B. Ar ouiziegezh zo *ardaolad* ouzh ar c'hramadeg, *tizhad* d'an ene.

C. Ar c'hramadeg evel gouiziadur louet un hinienn zo *tizhad* an ene, met nann *ardaolad* outañ ; ur gwenn dibarek ha louet zo *doaread* d'ar c'horf, met nann *ardaolad* outañ.

D. An den hinienn, an unvezad louet ned eo nag *ardaolad*, na *tizhad*, na *doaread*.

En egin emañ eno ar c'hemm etre diarsell ar Boelloniezh ha diarsell ar Voudoniezh. Tra ar Boelloniezh eo goubarañ diwar ar beziadoù ha savelañ keñverioù etre ar goubaradoù. Tra ar Voudoniezh eo mont d'ar beziadoù e kement ma'z int louerioù, savelañ an aozioù na ve ket hepto bout d'ar beziadoù, e berr : holc'hañ *bout* ar beziadoù.

E diarsell ar Boelloniezh e keveneb pezh a reer anv anezhañ, an **divoud** (Gl. *sujet logique*) ha pezh a haerer (yaer pe nac'her) anezhañ, an *ardaolad* (Gl. *prédicat*, sl. KIS-533, La-11, pp. 161-162). Sk. : “Den (*ardaolad*) eo Sokrates (*divoud*).” Alese an daou rumm erganadoù a ra diazez ar Boelloniezh : an *erganadoù ardaoliñ* (pe *barnadoù enlenadezh*) o haeriñ ardaoladoù an divoud, an *erganadoù daveiñ* (pe *barnadoù daveadezh*) o haeriñ daveadoù etre daou pe lies divoud.

E diarsell ar Voudoniezh ne argerzher ket dre ar c'hevenebiñ : an doareadoù, an tizhadoù, ar gwezhiadoù a c'haller goubarañ diouzh ar beziad n'eus anezho nemet e kement ma perzhiont er *bout* — an anvout, an neant zoken zo arveziou eus ar *bout*. “An Neant ned eo ket ar c'heveneb ansavelet e-keñver ar beziad, emzioueliañ a ra evel o kenaozañ ar bout eus ar beziad” (HEIDEGGER). “Peursteuz ar bout ne vije ket derou ren an anvout met, en eneb, steuzidigezh an neant war un dro” (SARTRE). Pe gevatal reiñ da hGr. *uJpokeivmenon*, Gl. *sujet*, n'eo mui evel divoud kemeret da skor evit ardaoladoù, hogen evel louet a holc'her ennañ e vout, ar bout ? “Dav eo merkañ kreñvoc'h, liz da dermenadur MAINE DE BIRAN, loueregezh, diabarzhegezh, unvezidegezh ar beziad o vezout nann hepken *en-un* met *evit-an-un* ha, pa na spir ket dezhañ bezañ ergorenn gweladus a-ziavaez pe gronnet en ur c'hant poellel, o piaouañ e wir werc'helezh dre gendaoliñ da emober e unan, adalek un natur roet moarvat ha hervez rekizoù gouzañvet en e endon, hogen dre un devoned a-youl, un trec'havael personel. Ar *S* n'eo ket, evel un dra bevennet ; kreskiñ a ra *in infinitum*¹”. Gwerso war

¹ “Il convient de marquer davantage, selon la terminologie de MAINE DE BIRAN, le caractère concret, intérieur, singulier de cet être qui existe non seulement *en soi*, mais *pour soi*, et qui, ne se bornant pas à être un objet, visible du dehors ou délimité par des contours logiques, n'a sa véritable réalité qu'en contribuant à se faire lui-même, à partir sans doute d'une nature donnée et selon des exigences intimement subies, mais par un devenir volontaire et une conquête personnelle. Le sujet n'est pas, comme du fini ; il croît *in infinitum*” (M. BLONDEL).

ar poent-mañ ivez en deus ar brezhoneg paouezet a heuliañ ar yezhoù all ha ken abred ha 1978 dibabet an termen **gouzrec'h** da arouezañ *subjectum* ar Voudoniezh². Er Bredelfennerezh ez eus bet graet gantañ ivez, arver Al. *Subjekt* en diskiblezh-se o vezañ deveret eus e arver er Voudoniezh. Goût a ouzomp emañ diazezet an devezout poelloniel war ergorennoù krouet gantañ, goubarel, peurzespizet, sonn ha kloz, hep darempred dre ret gant ar werc'helezh ved, o tennañ da vezañ o gwerc'helezh dezho o unan. En eneb, devezout ar Voudoniezh — hag ar Bredelfennerezh da heul — zo un holc'h el louet ha mar savel ergorennoù ez eo bepred diwar-bouez un emzislavar ha war ziviz o emzispenn, alese ne vez anezho dalc'hmat nemet ergorennoù amzespiz, fiñvus ha digor. Unan eus an ergorennoù devezout-se eo ar *gouzrec'h* anvad al “lec'h” ma vez al louet en e louerañ — hep mont koulskoude betek haeradenn dogmatek SARTRE : “An den eo al louet nemetañ.”

Diwar vont e venegin un arver all deveret eus Gl. *sujet* er Vezekniezh, er Vevoniezh hag er Vredoniezh arnodel pe gleñvedel : e brezhoneg e reer pe gant **gouzrec'h**, pe gant **gouzviad** g. -ed (sl. GBLF. ¶ 1296 □). Merkomp e ra ar galleg hag ar saozneg gant *patient* ivez, an alamaneg gant *Patient, Person ; Versuchsperson* hervez an diskiblezh.

GRAMADEG

Da zigeriñ ar rann notenn-mañ e kavan mat ober un distro berrañ gwellañ war a anvfen “istor” ar C'hramadeg.

² *Gouzrec'h* a arveran evit ar brasañ erdal eus Gl. *sujet*. *Dangorenn* ned eo azas nemet en degouezhioù ma kevampleg *ergorenn* eleze an disparti dangor-ergor pe ergorer-ergored ; ezhomm oa un termen all evit an degouezhioù ma ne lakaer ket an disparti-se e penn kont pe, seul gent a se, ma'z eo ezvezant pe distremenet” (*Emsav* 126, 1978, p. 17 n. 11 ; sl. azveradur ar c'heal-se, pp. 322-323 izeloc'h). “

Er Bredelfennerezh ez eus gant an daou dermen *sujet-objet* kemeradurioù dibarek. Diouzh un tu, *objet* (Br. *ergerc'henn*) a verk kendavead al luzad, ar garantez, h.a. Diouzh an tu all, keal ar *sujet*, amprest danzeet e-ser an darempredoù diavaez etre mab den hag ar bed (e galleg e komzer eus *sujet de la connaissance, sujet économique, sujet d'observation*, h.a.), hag e kendalc'her d'e arverañ pa vez anv a zarempredoù diabarzh, gwech o reiñ dezhañ ster hollelezh ar bred (evel m'en merk termenoù evel *intrasubjectif, intersubjectif*), gwech o strishaat e erdal d'un arvez, d'un ensav hepken (ar *me* da skouer, e kement m'en deus darempredoù gant ensavioù all eus ar bred). E se hon eus kavet gwell degas un termen ouzhpenn : *gouzrec'h* g. ls. -ioù (< Kb. *goddrych*) ha gwiskañ dezhañ ur c'hemeradur hollek” (GBLF ¶ 1296 □). Aze e naou si bras an devezout bredelfennadel pa ginnig e ergorennoù, nann evel hadoù emzislavarus o teurel frouezh e disoc'h o emzispenn, met evel meizadoù ken divrall ha diwezhel ha re ur boelloniezh.

Dezerc'hañ a c'haller istor ar C'hramadeg dre ur senario gant teir elfenn : ar spered, al lavar, ar bed — pep hini o vezañ tro ha tro tudenn, leurenn ha testenn. Daou luskad kentañ an darvezadur zo : a) al lavar da leurenn, ar spered oc'h ober seiz war ar bed, b) al lavar da leurenn, ar spered oc'h ober seiz warnañ e unan. Soliet eo al luskadoù war ur c'hentread : an un poell zo er spered hag er bed ; el lavar ivez, gant ar strishadur emañ e dalc'h ar spered e chomfe eno.

Disoc'h al luskad kentañ eo ar Ouezoniezh. Eus an eil luskad, etre frouezh all, e teu ar Boelloniezh : digej ar poell betek savelañ “arc'hwelioù diazez an devezout aregel” (Kant). Ar Boelloniezh avat, en he dic'hoanag da zeren al lavar d'ar poell, a sav he “lavar” dezhi, an *areg*, diazezet war “bonergrafoù an ervredañ glan” (*Stammbegriffe des reinen Verstandes*) a ra Kant anezho ivez “furmoù *kentouezet* an anaout”. O vont betek penn e tegouezh ar Boelloniezh en ur Jedoniezh — ar Vezoniezh — dizalc'h diouzh gwerc'helezh ar bed, en eneb : o tispakañ gwerc'helezhioù all, “bedoù” all.

E skeud an daou gentañ, un trede luskad a venn ober seiz war al lavar, eleze diouzh un tu deskrievañ ar poell a zo el lavar beziat, er yezhoù, diouzh an tu all erskrivañ d'ar yezherion kemplegañ d'an kez poell¹. Diwar be leurenn avat ober seiz war al lavar ? Choarvezet ez eus, hag e c'hoarvez c'hoazh, neuennadur er respontoù roet da seurt goulenn :

~ diwar leurenn ar bed, hervez ar c'hramadegourion glasel. Evito eo pennarc'hwel al lavar daveiñ d'ar bed, reiñ da anaout ar bed :

AR RENER. – Ger-rener al lavarenn eo ar ger, pe ar rummad gerioù, a ro da anaout ar boud pe an dra, ar boudoù pe an traoù, a ra an ober (verboù en tu gra), a vez graet warno an ober (verboù en tu gouzañv) pe a zo dezho ur stad bennak (lavarennoù-anv)
)
(YBRB. ¶ 709).

Div arbennadenn a saver ouzh seurt meizadur : a) un arbennadenn furmel : o lakaat e ve an un poell er bed hag el lavar, furmoù 'zo el lavar ne erzerc'hont ket ar poell boutin-se, ken e rank ar gramadegour stankañ wellwazh ar faoutoù en e reizhiad, imbroudiñ rummennoù hiron d'he saveteiñ — da skouer en ul lavarenn e-giz : “Hag eñ zo bras an ti ?” ober anv a “rener hervez ar c'hramadeg :

e

ñ

”

hag a “rener hervez ar poell : *an*

t

i

” ; b) un arbennadenn vonel : an dodad emañ an un poell d'ar bed, d'ar spered ha d'al lavar zo ur c'hentread a c'haller, n'eo ket hepken darbenn pe get, met dreist-holl kavout

¹ *Yezhadurezh* a reer eus al luskad kentañ, *Gramadeg* eus an eil — daoust ma tenner da vodañ an daou luskad en erdal an termen-mañ.

kantrat pe get. Moarvat ez adkaver dre vras luniadoù eus ar werc'helezh ved e-barzh luniadoù al lavar, zoken pa dalvez al lavar da zispakañ gwerc'helezhioù nevez nad int ket diouzh ar poell stadet er bed. Hogen an aters d'ober n'eo ket : “ha « poelloù » disheñvel zo d'ar spered, d'al lavar ha d'ar bed ?” , met kentoc'h : “hag a natur gant ar poell eo ar pezh a zo boutin etre an tri ?” Ken, evit skoeviñ an trabas trabedel, e vez techet ar c'hramadegourion da reiñ d'ar goulenn “diwar be leurenn anaout al lavar

?

” ar respont :

~ diwar leurenn al lavar e unan. Ar c'heñver etre parzhioù al lavarenn ne zespizer mui evel o terc'hennañ hennadoù piaouel d'ar bed pe d'ur werc'helezh en diavaez eus al lavar, met evel lodek en ur reizhiad keñverioù diabarzh piaouel d'al lavar.

sujet. – Fonction syntaxique du segment qui actualise le prédicat et constitue avec lui un énoncé minimal. [...] Le terme *sujet* désignant un rapport syntaxique, on doit considérer comme linguistiquement inadéquates les définitions sémantiques selon lesquelles le sujet désigne une chose qui fait ou subit une action, ou qui reçoit une qualification par l'intermédiaire d'un verbe — définitions qui ne peuvent convenir à des segments sujets comme *il*, *ça* et *mourir* dans : *Il a neigé — Ça va — Mourir n'est rien* (G. Mounin, *Dictionnaire de la linguistique*, PUF 1974, pp. 311-312).

Spletoù an deskrivañ strukturelour eus ar yezh a anavezomp evit bezañ studiet drezañ ar verb brezhonek e kentelioù SADED : sklaerius eo trevnad an orioù ; eeun despizadur ar *rener* evel “parzh al lavarenn a c'haller amc'heriañ ouzh ar verb” (Yad-3 / 4). Gwanoù 'zo ivez d'ar c'hramadeg strukturelour :

a) Gwanoù a lavarfen enien, anat pa glasker gwiriañ pennaenn emreded luniadoù al lavar ; en arroud diagent da skouer, evit despizañ “sujet”, rekouriñ d'an termen “actualiser” zo kement hag amprestañ ur c'heal diouzh ar werc'helezh ved — an termen *actualisation* o vezañ despizet a-du-rall :

réalisation concrète d'une unité au niveau de la parole par opposition à son existence abstraite dans le système de la langue (id., *ibid.*, p. 9),

ar gomz (*la parole*) o vezañ engwezhiadur al lavar e gwerc'helezh ar bed end-eeun ; penaos intent e ve al lavar gweredelaet, eleze o werediñ evel ur parzh eus ar bed, e berr : o tont da vezañ bed hep ma'z afe betek ur par reizhiad e geñverioù diabarzh gougevan ouzh reizhiad ar c'heñverioù piaouel d'ar werc'helezh ved ? E kentelioù SADED, ne spire ket deskrivañ ar verb diwar-bouez trevnad an *orioù*, e ranked ivez ober anv eus ar *mozioù* o verkañ “emzalc'h an eztaoler e-keñver an argerzh”, eus *keñverioù amzerel an argerzh*, eus an *odoù* savelet e-keñver “an ober merket gant ar verb”.

b) Gwanoù a adanvfen ezien pe istorel ; en un diarsell ledanoc'h, mard a al *lavarout* gant forzhioù arloezet al *lavar*, n'o lez ket bep tro evel m'en deus o c'havet¹, ken e c'haller kenkouls all ober eus al *lavar* dilerc'h al *lavarout* ; ne c'haller ket dinac'h e vez tuet al lavar da emframmanñ, eleze da amparañ luniadoù kevanlen hag anniñv, ar re endeeun a lak ar strukturelourion war wel ; ne c'haller ket kennebeut diwelout e vez kontrollet an tuadur-se gant ar c'henderc'hañ renet dre al lavar, gant monedadeg ar yezherion a gizlavar da hontlavar o tiskogellañ al lavar bewech ma tigoront o genou, o tec'han evel ma lavare Gurvitch un diemframmanñ-ademframmanñ diastal. Gorrek e vez hevelep dedroadur treadegel a'l luniadoù yezh, gorrek a-walc'h evit lezel ar strukturelourion da grediñ o deus diraezet anien al lavar ; o vont herrek avat en amzerioù 'zo eus an istor evel bremañ, herrekoc'h c'hoazh gant ar yezhoù evel ar brezhoneg o deus da adkavout ar re all war an talbenn — ne vo nepred diskuliet a-walc'h amoediezh an embregadenn a intente, e sigur bezañ diouzh ar c'hiz, prizout “buhez” ar brezhoneg ouzh he sonnañ er c'hombodoù strukturelour !

Merzhet hon eus ez eo chomet digemm e galleg an termen *sujet* goude ma tedroe kemeradur ar ger. Dave ne rin ken d'an alberz roet e KIS-533, La-11, pp. 161 hh., dindan sin GP pergen, eus an despizadurioù forc'hus, kontrolius alies, a ro an aozerion gempred eus an termenoù *sujet* ha *prédicat* :

le sujet. C'est le constituant non soumis à une influence formelle [...].

le prédicat. C'est, dans une phrase binaire, le terme dépendant du sujet, et comme tel pouvant être soumis à son influence formelle [...] (J. Haudry, KIS-533, p. 169).

sujet. Fonction syntaxique du segment qui actualise le prédicat [...] (G. Mounin, amañ diaraok, p. 319). **prédicat.** Désigne, en syntaxe, l'élément central de la phrase, [...] qui ne dépend syntaxiquement d'aucun autre élément [...] (id., KIS-533, p. 165).

Disheñvel eo moarvat diarselloù an daou aozer, hini ar C'hramadeg hollek evit G. MOUNIN, ar Yezhadurezh vedek evit J. HAUDRY. Kement-se ne vir ket na chomfe etre ar c'hemeradurioù tra voutin estreget ar bon aristotelek ma tiskalfont dioutañ — re heñvel an termenoù ouzh kregin Sant Jakez goull dalc'het gant ar c'heginer da fardañ rekipeoù nevez bep taol.

Evel micherour an unnekvet eur eo deuet ar brezhoneg e park ar C'hramadeg : betek VALL. (1931) e rankas gortoz e gevatal da Gl. *sujet*. VALLEE a lakaas Br. *ren* da gendec'heriañ Gl. *régir* "arc'hwel ar verb pe an araogenn e-keñver o c'hlokaenn" hag eus ar glokaenn amkan (Gl. *régime*, *complément d'objet*) e reas Br. *ger renet*, *renadenn*. Pellaat a reas avat eus ar reizhiad

¹ War se e'm eus bet tro da skrivañ c'hoazh, sl. “Davit un damkaniezh eus ar sturyezhañ”, La-08, pp. 515 hh.

kein o lakaat Br. *ger rener*, *rener* a-dal da Gl. *sujet*, pa vijent bet gortozet kentoc'h a-dal da Gl. *mot régissant*, eleze ar verb pe an araogenn. Petra ober eus hevelep "gwariadenn" a-berzh VALLEE ? ur beiadur da reizhañ pe ur *felix culpa* da gorvoñ ?

Kaout a ra din ez eo bet roet ar respont e 1963 pa zivrazas SADED ar gentañ gramadeg vrezhonek arnevez. Evel ma'z eo bet dalc'het Gl. *sujet* gant ar gramadegoù gallek kempredel en ur garzhañ dioutañ e ster poelloniell koulz hag e ster gramadegel klasel betek e ziren d'ur skritell war un arc'hwel emframmell hep dave ezlavarel ken, e voe dalc'het ivez Br. *rener* gant aozerion kentelioù SADED ha roet dezhañ un despizadur enlavarel rik :

Ur gefridi furmel eo hini ar rener. Div furm a c'hell bezañ dezhañ : *amc'heriet*, termenet eo neuze evel an azon o verkañ ar gour er verb ; *geriet*, termenet eo neuze evel parzh al lavarenn a c'haller amc'heriañ ouzh ar verb (Yad-3 / 4).

E-kichen ar *rener* e veze savelet div rummenn all o tennañ an eil d'ar steradur, eben da savadur al lavarenn :

Tri rumm kefridioù a studier en ul lavarenn. Kemeromp da skouer al lavarenn : "Per a red buan." Tri doare zo da studiañ kefridi ar ger "Per" : e-keñver ster e verk divoud pennañ, *penndivoud* al lavarenn ; e-keñver furm ez eo *rener* ar verb "red" ; e-keñver framm, emañ e penn derou, ez eo *ambilh* al lavarenn (id., ibid.)

E se e tenne aozerion ar c'hentelioù o mad eus ar gramadegoù strukturel hep dioueriñ evit kelo an diarselloù all ha da gentañ an hini a ra eus al lavar al lec'h ma ro mab den *ster* d'ar bed.

Pegen eginek bennak ma'z eo kentelioù SADED e talc'han da soñjal ez int an azasañ strivadenn bet renet betek henn da sevel gramadeg ar brezhoneg. E se, ma n'int ket ezporzhiadus d'ar yezhoù all, ac'hoel ez int e tro da gendeurel da savidigezh ur C'hramadeg hollek.

Da grennañ, e kinnigan kenderc'hel d'ober gant Br. **rener** g. **-ioù** hervez an despizadur roet e Yad-3 / 4 hag ivez, betek gouzout, evel kevatal da Gl. *sujet* er gramadegoù kempredel — alese mirout gant Br. *divoud* e generadur poelloniell, kendaveek da Br. *ardaolad*, hag ar c'hemeradur steradurel "pezh a zo anv anezhañ" (sl. Yad-3 / 2, I § 4). An arroud gant G. MOUNIN meneget p. 319 diagent a drofen enta evel henn :

RENER. Arc'hwel kevreadurel a'r parzh o weredelaat ar prezegad hag oc'h ober en e ser un dezgeriad izek. [...] An termen *rener* oc'h aroueziañ ur c'heñver kevreadurel, e ranker sellout evel ankevezas a-fet Yezhoniezh

an despizadurioù steradurel en lak da aroueziñ un dra o ren pe o c'houzañv ur gwezhiañ, pe o tegemer doareadur dre hantererezh ur verb — despizadurioù na oufent dereout ouzh parzhioù rener evel *il, ça* ha *mourir* en : *Il a neigé — Ça va — Mourir n'est rien.*

An “despizadurioù steradurel” zo re ar *sujet* (ar *rener*) er c'hramadeg klasel. Diwar lañs ar boazioù kemeret e vo diaes moarvat na ober gant Br. *rener* en o c'heñver — dav spisaat neuze e pe ziansell ez emsavlec'hier pe, gwell, ober diouzhtu gant Br. **penndivoud**.

PREDEROURIEZH DASSELLEL, ANADENNONIEZH

Emañ ar c'hemeradurioù dassellel hag anadennoniel e hil an arverioù a rae ARISTOTELES eus *uJpokeivmenon* e domani ar bout, eleze e kement ma arouez ar beziad evel sez louet an tizhadoù (an dro 2b, p. 315 diagent). An diskiblezhioù-se ne bledont ket ouzh an anavezad, hogen ouzh ar beziad oc'h anaout, ent resis : oc'h emouezañ. “An emouezañ dassellel a gemer da zanvez an emouezañ dassellel”. Eus ar beziad emouez e reer Br. **gouzrec'h** g. **-ioù** (Gl. *sujet*, sl. pp. 316-317 diagent) pe Br. **gouzrec'h an anaout** (Gl. *sujet de la connaissance*).

E meur a lec'h all er rummad LAVAR (KIS-061, -062, -063, La-04, pp. 40-46 ; KIS-545, La-11, p. 280 pergen) emañ dispaket kemeradurioù anadennoniel Al. *Subjekt*, Gl. *sujet* hag o diverrañ ne rin ken amañ : a) **gouzrec'h** "ar beziad oc'h anaout", b) **ergorer** "ar gouzrec'h e kement ma ergor, eleze ma savel un ergorenn", g) **dangorenn** "ar gouzrec'h goubaret diouzh nep ergorañ". Ar c'hemeradur-mañ diwezhañ a lavarer anadennoniel evitañ da ziankañ diouzh ar meizadur en doa HUSSERL eus an diskiblezh en doa diazezet, evel a'm eus bet tro da zisplegañ c'hoazh. MERLEAU-PONTY a roas digor dezhañ e domani ar Brederouriezh pa erbare “anaout e mod pe vod ar boud kezivik nad eo ket c'hoazh ar boud-ergorer nag ar boud-ergorenn, hag a zivarc'h e pep hent an dassellerezh¹”, erbar hemañ en doa staget da seveniñ diouzh a ziskouez e levr dalif *Le Visible et l'Invisible* (Paris 1964). Evel m'hon eus bet tro da stadañ, ez eo prizius kealioù evel an *dangorenn*, an *dangorelezh* evit ren studi brederel al loended (sl. KIS-545, La-11, pp. 285 hh.) pa roont tro da hepkoriñ amforzhioù evel houmañ : “Penaos anaout al loen evel gouzrec'h mar empleg ar gouzrec'h an emouezañ ?”

¹ “La conscience réflexive pose la conscience réfléchie comme son objet” (SARTRE).

¹ “[...] reconnaître de quelque façon l'être primordial qui n'est pas encore l'être-sujet ni l'être-objet, et qui déconcerte la réflexion à tous égards” (*Résumés de cours*, Paris 1968, p. 95).

Ur gudenn a dermenadurezh a chom da zirouestlañ. O soliañ war gelennadurezh HUSSERL hor boa kemeret ar pleg da reiñ *dangorenn* hag *ergorenn* da gendavegoù. Hogen ar gouzrec'h oc'h emouezañ ouzh un *ergorenn* zo un *ergorer* — enepster e ve ober anezhañ un *dangorenn* pa zespizer houmañ evel ar gouzrec'h anemouez, eleze o tianaout an ergorañ². Mar mennfed avat mont er par hollekañ ha desellout ar gouzrec'h evel un *diabarzh*, un *anunded* o talañ ouzh un *diavaez*, un *allded*³, ne ve ket diezhomm un termen kendave ; soñjal a ran e Br. **gourzhdrec'h**, amprest eus Kb. *gwrthrych*, kendaveeg da Kb. *goddrych* — en un diarsell disheñvel mat neoazh diouzh hini ar c'hendave a ginnigan savelañ etre an amprestoù brezhonek.

² D'ar muiañ ez eus kendave etre *dangoregezh* hag *ergoregezh* : *dangorek* e vez “ar furmoù anaout nad int ket puraet diouzh an elfennoù o tennañ d'an hinienn”, eleze diouzh delanvad an dangorelezh — hag *ergorek* en ebeb ar furmoù anaout puraet (sl. KIS-511, La-11, pp. 23-24).

³ Ur reveziadenn eus keal ar *gourzhdrec'h* evel m'en despizan a gaver en arroud-mañ eus pennad Hans JONAS, *Biological Foundations of Individuality*, a'm eus bet tro da studiañ e KIS-540, La-11, pp. 210-241 : “The challenge of « selfhood » qualifies everything beyond the boundaries of the organism as foreign and somehow opposite : as « world », within which, by which, and against which it is committed to maintain itself. Without this universal counterpart of « other », there would be no « self »” (p. 240), a'm boa troet : “Daeadenn an « anunded » a wisk war gement a zo en tu all da harzoù ar bevedeg un dremm estren hag, en ur mod, enebus : dremm ur « bed » ma rank ar bevedeg derc'hel ennañ, drezañ hag outañ. Anez ar seurt gourzhtu hollveziadel a « allded » ne vije ket a « anunded »” (p. 223). An termennoù Sz. « world », *counterpart*, « other », Br. « bed », *gourzhtu*, « allded » zo kendec'her amañ da Br. *gourzhdrec'h* er c'hemeradur a ginnigan reiñ dezhañ : “pezh a sav *ouzh* eneb ar gouzrec'h”.